

HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET
Krisestab HOD
Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

Deres ref.: Covid-19 oppdrag
Vår ref.: 21/14310-4
Saksbehandler: Ingebjørg Skrindo
Dato: 11.05.2021

Svar på covid-19 oppdrag fra HOD 450 - Vurdering av karanteneplikten for journalister

OPPSUMMERING

- HelseDirektoratet og FHI anbefaler at det bør innvilges færrest mulig unntak fra karanteneplikten ved innreise.
- Dersom man likevel anser det som nødvendig å tillate journalister unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden, anbefaler HelseDirektoratet og FHI å begrense unntaket til utenlandske journalister på haste-oppdrag i Norge.
- HelseDirektoratet og FHI anbefaler at et eventuelt unntak avstemmes med unntakene som gjelder for andre arbeidsreisende.
- HelseDirektoratet og FHI anbefaler derfor at det ikke gjøres unntak for krav om test på grensen etter § 4d for denne gruppen og at unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden først gis ved negativ test tidligst tre døgn etter ankomst til Norge. I akutte situasjoner der det ikke er tid til å vente på PCR-svar før journalisten må være fysisk til stede, kan journalisten gå i arbeid etter å ha testet negativt med antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal gjennomføres. Test 3 og 7 døgn etter ankomst opprettholdes.

Vennlig hilsen

Johan Georg Røstad Torgersen e.f.
direktør

Ingebjørg Skrindo
seniorrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk

Kopi:
FOLKEHELSEINSTITUTTET, Utbrudd @fhi.no

HelseDirektoratet

Avdeling kommunale helse- og omsorgstjenester
Ingebjørg Skrindo

Postboks 220 Skøyen, 0213 OSLO • Besøksadresse: Vitaminveien 4, Oslo • Tlf.: (+47) 47 47 20 20
Org.nr.: 983 544 622 • postmottak@helsedir.no • www.helseDirektoratet.no

Svar på covid-19 oppdrag fra HOD 450 - Vurdering av karanteneplikt for journalister

Oppsummering

- Helsedirektoratet og FHI anbefaler at det bør innvilges færrest mulig unntak fra karanteneplikten ved innreise.
- Dersom man likevel anser det som nødvendig å tillate journalister unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden, anbefaler Helsedirektoratet og FHI å begrense unntaket til utenlandske journalister på hasteoppdrag i Norge.
- Helsedirektoratet og FHI anbefaler at et eventuelt unntak avstemmes med unntakene som gjelder for andre arbeidsreisende.
- Helsedirektoratet og FHI anbefaler derfor at det ikke gjøres unntak for krav om test på grensen etter § 4d for denne gruppen og at unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden først gis ved negativ test tidligst tre døgn etter ankomst til Norge. I akutte situasjoner der det ikke er tid til å vente på PCR-svar før journalisten må være fysisk til stede, kan journalisten gå i arbeid etter å ha testet negativt med antigen hurtigstest samme dag som arbeidet skal gjennomføres. Test 3 og 7 døgn etter ankomst opprettholdes.

Svaret på oppdraget er utarbeidet på grunnlag av faglige underlag fra Folkehelseinstituttet (FHI). Underlaget fra FHI finnes også som eget vedlegg.

Oppdraget fra Helse- og omsorgsdepartementet

Oppdrag nr. 450 - Vurdering av karanteneplikt for journalister

Helse- og omsorgsdepartementet viser til oppdrag 307 om vurdering av unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister, og Helsedirektoratets svar på oppdraget av 25. januar 2021.

Som kjent endret smittesituasjonen seg raskt på den tiden, så videre vurderingen av om det skulle innføres et slikt unntak ble stilt i bero.

I forbindelse med planlegging av gjenåpning ber vi om at Helsedirektoratet, i samråd med Folkehelseinstituttet, vurderer om det er smittevern­faglig forsvarlig å innføre unntak fra kravet til innreisekarantene for journalister i arbeidstiden. Vi presiserer at oppdraget både gjelder norske journalister som har vært på oppdraget i utlandet og utenlandske journalister som skal på oppdrag i Norge.

Dersom etatene vurderer at det er smittevern­faglig forsvarlig å innføre et slikt unntak, ber vi om at det vurderes hvordan et unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister bør innrettes.

Departementet viser til at spørsmålet om unntak fra innreisekarantene for vaksinerte vurderes generelt og opp mot innføringen av et felles europeisk koronasertifikat. Dette arbeidet pågår i egne prosesser, og etatene bes i dette oppdraget derfor ikke om å vurdere særskilte unntak fra innreisekarantene for vaksinerte journalister.

Det bes om at eventuelle forslag til forskriftsendring utarbeides.

Vi ber om at kontaktperson for oppdraget i direktoratet oppgis i svaret.

Frist: I løpet av 11. mai 2021

Kontaktperson: Nina Ramnefjell (nira@hod.dep.no) Tlf: 22 24 85 89 / mob: 47 81 44 81

Bakgrunn

I oppdrag 307 gjorde Helsedirektoratet sammen med FHI en smittevern­faglig vurdering av muligheten for å unnta journalister fra innreisekarantene. Smittesituasjonen i landet endret seg raskt, slik at unntak fra karanteneplikten for journalister ikke ble innført.

I forbindelse med gjenåpningen av samfunnet ønsker HOD nå en ny vurdering av om det er smittevern­faglig forsvarlig å innføre unntak fra kravet til innreisekarantene for journalister i arbeidstiden. Det presiseres at HOD ønsker en vurdering av både norske journalister som har vært på oppdrag i utlandet og utenlandske journalister som skal på oppdrag i Norge.

Smittesituasjonen i Norge er nedadgående og vaksinasjonsdekningen oppadgående. Likevel er det usikkerhet rundt betydningen av nye virusvarianter, spesielt virusvarianter klassifisert som *virus of interest* (VOI) og *virus of concern* (VOC) og eventuelle konsekvenser av import av disse. Oppdrags­besvarelsen bør ses i sammenheng med andre oppdrag om innreise og gjenåpning som leveres i disse dager. Når det gjelder vaksinerte/beskyttet vises til pågående oppdrag om disse gruppene.

Andre relevante oppdrag

Oppdrag 307 – Om karanteneplikt for journalister

Oppdrag 438 - Samleoppdrag om innreiserestriksjoner, reiseråd og karantenehotell

Faglig underlag fra Folkehelseinstituttet

Oppsummering fra FHI:

- Alle karanteneunntak etter innreise vil gi økt risiko for importsmitte og videre spredning i Norge.
- Det er ikke årsaken til, eller hensikten med, reisen som øker risikoen for importsmitte, men volumet av innreisende, forekomst av smitte i avreiseland og etterlevelsen av smittereduserende tiltak i Norge.
- Unntak for enkeltgrupper er ikke en smittevern­faglig vurdering, men må besluttes politisk
- Dersom unntak skal gis for journalister, anbefales det å begrense volumet av innreisende som kan få unntak, for å redusere risikoen for importsmitte mest mulig.
- Grupper av personer som får unntak fra innreisekarantene bør ha samme krav til kompenserende tiltak; Test ved ankomst, PCR-test og isolering ved positiv test, karantene frem til negativ PCR-test etter 3 døgn, ev. negativ antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal utføres, samt anbefaling om etterlevelse av gjeldende krav/råd i den kommunen de oppholder seg til enhver tid.

Helsedirektoratets vurdering

Er det smittevern­faglig forsvarlig å innføre unntak fra kravet til innreisekarantene for journalister i arbeidstiden?

FHI skriver i sitt underlag: "Å avgjøre hvilke enkeltgrupper som skal innvilges unntak fra innreiserestriksjoner, eller tiltak i innreisekjeden, er i utgangspunktet ingen smittevern­faglig vurdering, men en politisk beslutning." Videre skriver de: "Prinsipielt mener FHI at det bør innvilges færrest mulig unntak fra tiltakskjeden ved innreise, fordi det kompliserer arbeidet på grensen, og fordi det er mange grupper som p.t ønsker adgang til riket. Hvis det skal

innvilges unntak, bør unntakene utformes så likt som mulig for å sikre at regelverket rundt tiltak og unntak ikke blir unødig komplisert å forvalte".

Helsedirektoratet kan, i liket med FHI, ikke se at journalisters arbeid gjør at de er mindre utsatt for smitte enn personer i andre yrkesgrupper. Tvert imot vil journalister som reiser mye, ofte være mer utsatt for smitte enn andre. De kan ha kontakt med mange mennesker, og vil derfor ha risiko både for å bli smittet og å smitte andre. Et unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister vil derfor føre til økt risiko for importsmitte i Norge.

Helsedirektoratet er enig med FHI i at beslutningen av hvorvidt journalister skal innvilges unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden, ikke er en smittevernfarelig avgjørelse. I oppdrag nr. 438 - Samleoppdrag om innreiserestriksjoner, reiseråd og karantenehotell mv. som har leveringsfrist 11/5, beskrives innreiserestriksjonene og innreisekjeden, og muligheten for å utvide antall innreisende i trinn 2 i Gjenåpningsplanen drøftes. Konklusjonen er at man kan utvide noe for arbeidsreisende, men at det er viktig at dagens kontrolltiltak som testing og innreisekarantene opprettholdes. For reisende fra en del land er til og med plikten til å gjennomføre innreisekarantene på karantenehotell utvidet. Et eventuelt unntak fra innreisekarantene for journalister fra disse landene (land utenfor EØS/Schengen) vil gi større risiko for importsmitte enn et unntak for journalister fra land i EØS/Schengen.

Helsedirektoratet er enig med FHI i at det bør innvilges færrest mulig unntak fra karanteneplikt etter innreise for at tiltakene ved innreise samlet skal ha god nok smitteforebyggende effekt. Dersom HOD anser det som nødvendig å tillate journalister unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden, anbefaler FHI å begrense unntaket til der det er absolutt nødvendig. En slik begrensning kan for eksempel være at unntaket kun gjelder akutt behov for dekning av plutselige hendelser direkte etter ankomst til landet, slik som man så behovet for ved Gjerdrum saken. I praksis vil dette sannsynligvis gjelde utenlandske journalister på hasteoppdrag i Norge. Helsedirektoratet støtter FHI i denne vurderingen. Når det gjelder norske journalister som returnerer til Norge etter oppdrag i utlandet, kan vi ikke se at det er nødvendig med et slikt unntak. Det bør være mulig for disse journalistene å gjennomføre innreisekarantene på lik linje med andre arbeidstakere.

Helsedirektoratet anbefaler at de generelle kravene til innreise må gjelde også for journalister, dvs. testplikt ved innreise etter forskriften § 4d, plikt til innreiseregistrering, plikt til å fremvise attest på negativt testresultat før innreise, plikt til å dokumentere egnet karantenested etter bestemmelsene i forskriften § 5. Videre bør det kreves dokumentasjon for at vedkommende faktisk er journalist for at vedkommende skal være omfattet av unntaket. Vi legger til grunn at det internasjonale pressekortet fra (IFJ) kan benyttes som dokumentasjon.

Helsedirektoratet viser til at bestemmelsen i covid-19-forskriften § 5 første ledd om at personer i innreisekarantene skal oppholde seg på karantenehotell på første ankomststed i Norge i karantenetiden og i § 5 tredje ledd om personer som har oppholdt seg utenfor EØS og Schengenområdet, kan medføre utfordringer for utenlandske journalister som eventuelt skal dekke saker som ikke ligger i nærheten av karantenestedet.

Konklusjon:

- Helsedirektoratet og FHI anbefaler at det bør innvilges færrest mulig unntak fra tiltakskjeden for innreise, også unntak fra innreisekarantene.
- Dersom man likevel anser det som nødvendig å tillate journalister unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden, anbefaler Helsedirektoratet og FHI å begrense unntaket til utenlandske journalister på hasteoppdrag i Norge.

[Hvordan bør et eventuelt unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister innrettes?](#)

FHI skriver i sin vurdering: "Dersom det besluttes å gi karantenelettelse for journalister (eller andre grupper) bør hovedregelen være at det stilles krav om test på grensen, karantene frem til negativ PCR tatt tidligst etter 3 døgn og

at krav om test etter 7 døgn opprettholdes. Hvorvidt fritidskarantene i karantenetida beholdes eller ikke, må avstemmes med andre unntak for enkeltgrupper (jf oppdrag 438). I tilfeller der det ikke er tid til å avvente prøvesvar fra døgn 3, kan en antigen hurtigtest tatt samme dag som arbeidet utføres, være smittevernmessig forsvarlig, selv om testen er mindre sensitiv enn PCR. Som for alle andre, bør ingen gå på jobb eller ha nærkontakt med andre hvis de har symptomer, og positive tilfeller må isoleres.

De generelle rådene og krav som gjelder for befolkningen bør følges. Også kravene til de som er i karantene bør etterleves så langt det er mulig, dvs unngå nærkontakt med andre mennesker, unngå offentlig transport, og unngå å oppsøke steder der andre mennesker oppholder seg, eksempelvis butikker og restauranter, når det ikke er spesifikt nødvendig for oppdraget som utføres."

Helsedirektoratet støtter FHI i at et eventuelt unntak må avstemmes med unntakene som gjelder for andre arbeidsreisende. I likhet med kravene som oppstilles for personell med kritisk samfunnsfunksjon i forskriften § 6e, mener vi utenlandske journalister kan gis unntak fra karanteneplikten i arbeidstiden for "haste-oppdrag", for eksempel dersom oppdraget er av en akutt art som har samfunnsmessig og allmenn interesse. I helt akutte situasjoner der det ikke er tid til å vente på PCR-svar før journalisten må være fysisk til stede, kan journalisten gå i arbeid etter å ha testet negativt med antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal gjennomføres. Test 3 og 7 døgn etter ankomst opprettholdes. I tillegg bør det kunne fremvises dokumentasjon på at arbeidet faktisk er akutt, for eksempel i form av en egenerklæring.

Helsedirektoratet understreker imidlertid, som FHI, at en negativ hurtigtest er mindre sikker enn en PCR-test. En hurtigtest kan derfor ikke erstatte PCR-testen etter tre døgn, men må komme i tillegg. Risikoen ved å la en journalist gå i arbeid etter kun hurtigtest vil være større for journalister som har vært i land med høyt smittetrykk (som utenfor EØS/Schengen) enn for journalister som har vært i land med mindre smittetrykk.

Det er en forutsetning at generelle regler og råd som gjelder for befolkningene etterleves, og at kravene som stilles til karantene følges så langt det er mulig, også i arbeidstiden.

Konklusjon:

- Helsedirektoratet og FHI anbefaler at et eventuelt unntak avstemmes med unntakene som gjelder for andre arbeidsreisende.
- Helsedirektoratet og FHI anbefaler derfor at det ikke gjøres unntak for krav om test på grensen etter § 4d for denne gruppen og at unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden først gis ved negativ test tidligst tre døgn etter ankomst til Norge. I akutte situasjoner der det ikke er tid til å vente på PCR-svar før journalisten må være fysisk til stede, kan journalisten gå i arbeid etter å ha testet negativt med antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal gjennomføres. Test 3 og 7 døgn etter ankomst opprettholdes.

Forslag til forskriftsendring

§ 6x Unntak for journalister

Journalister som er utenlandske statsborgere og bosatt i utlandet, som kommer til Norge for å dekke en sak av stor allmenn/samfunnsmessig interesse, og situasjonen er slik at journalisten ikke kan vente på test tatt syv døgn etter ankomst, er unntatt fra innreisekarantene i arbeidstiden når de har testet negativt for SARS-CoV-2 med testmetode PCR tidligst tre døgn etter ankomst.

Dersom situasjonen er av en slik karakter at journalisten raskt må være fysisk til stede for å dekke hendelsen, og hvor det ikke er tid til å vente på PCR-svar, kan journalisten arbeide etter å ha testet negativt med antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal gjennomføres.

Journalister som nevnt i første ledd som har unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden skal bruke munnbind til enhver tid og holde minst en meters avstand til andre mennesker i det offentlige rom. Det er ikke tillatt å bruke offentlig transport, herunder drosje. Personer i innreisekarantene kan likevel bruke offentlig transport fra flyplassen, havnen eller lignende ankomststed til karantenestedet.

Som journalist regnes en person som har internasjonalt pressekort fra International Federation of Journalists.

Vedlegg

Underlag fra FHI

Oppdrag 450 om vurdering av karanteneplikt for journalister

Oppdragstekst:

Helse- og omsorgsdepartementet viser til oppdrag 307 om vurdering av unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister, og Helsedirektoratets svar på oppdraget av 25. januar 2021.

Som kjent endret smittesituasjonen seg raskt på den tiden, så videre vurderingen av om det skulle innføres et slikt unntak ble stilt i bero.

I forbindelse med planlegging av gjenåpning ber vi om at Helsedirektoratet, i samråd med Folkehelseinstituttet, vurderer om det er smittevern­faglig forsvarlig å innføre unntak fra kravet til innreisekarantene for journalister i arbeidstiden. Vi presiserer at oppdraget både gjelder norske journalister som har vært på oppdraget i utlandet og utenlandske journalister som skal på oppdrag i Norge.

Dersom etatene vurderer at det er smittevern­faglig forsvarlig å innføre et slikt unntak, ber vi om at det vurderes hvordan et unntak fra innreisekarantene i arbeidstiden for journalister bør innrettes.

Departementet viser til at spørsmålet om unntak fra innreisekarantene for vaksinerte vurderes generelt og opp mot innføringen av et felles europeisk koronasertifikat. Dette arbeidet pågår i egne prosesser, og etatene bes i dette oppdraget derfor ikke om å vurdere særskilte unntak fra innreisekarantene for vaksinerte journalister.

Det bes om at eventuelle forslag til forskrifts­endring utarbeides.

Vi ber om at kontaktperson for oppdraget i direktoratet oppgis i svaret.

Frist: I løpet av 11. mai 2021

Kontaktperson: Nina Ramnefjell (nira@hod.dep.no) Tlf: 22 24 85 89 / mob: 47 81 44 81

Folkehelseinstituttets vurdering

Oppsummering

- Alle karanteneunntak etter innreise vil gi økt risiko for importsmitte og videre spredning i Norge.
- Det er ikke årsaken til, eller hensikten med, reisen som øker risikoen for importsmitte, men volumet av innreisende, forekomst av smitte i avreiseland og etterlevelsen av smittereduserende tiltak i Norge.

- Unntak for enkeltgrupper er ikke en smittevernfaglig vurdering, men må besluttes politisk
- Dersom unntak skal gis for journalister, anbefales det å begrense volumet av innreisende som kan få unntak, for å redusere risikoen for importsmitte mest mulig.
- Grupper av personer som får unntak fra innreisekarantene bør ha samme krav til kompensierende tiltak; Test ved ankomst, PCR-test og isolering ved positiv test, karantene frem til negativ PCR-test etter 3 døgn, ev. negativ antigen hurtigtest samme dag som arbeidet skal utføres, samt anbefaling om etterlevelse av gjeldende krav/råd i den kommunen de oppholder seg til enhver tid.

Vurdering

FHI og Hdir har fått i oppdrag å vurdere lettelser i de generelle innreiserestriksjonene og tiltakskjeden for å redusere risikoen for spredning av importsmitte i Oppdrag 438, med svarfrist for de ulike deloppdragene hhv 11. og 12.mai. Slik vi ser det er det utfordrende å vurdere oppdrag 450 isolert, - som en enkeltstående lettelse i innreisekarantenetiden i arbeidstiden for en eksplisitt arbeidsgruppe, før HOD har behandlet oppdrag 438. Som FHI har påpekt tidligere, er ikke årsaken til reisevirksomhet, eller hensikt med reisen, avgjørende for importsmitte, men, som vi oppsummerer i oppdrag 438; vil unntak fra innreiserestriksjonene og lettelser i tiltakskjeden øke risikoen for spredning av importsmitte. Hvem som skal gis hvilke unntak blir en overordnet politisk vurdering.

Smittesituasjonen i Norge er nedadgående og vaksinasjonsdekningen økende. Samtidig er det økt årvåkenhet rundt utbrudd i andre land og regioner, og særlig virusvarianter klassifisert som *virus of interest* (VOI) og *virus of concern* (VOC) beskrevet i oppdrag 441. FHI anbefalte av denne grunn skjerpet oppfølging og pålegg om opphold på karantenehotell for reisende fra land utenfor EØS/Schengen og i tillegg Storbritannia.

Smittesituasjon og forekomst av nye og, muligens, mer smittsomme virusvarianter i avreiseland, vaksinasjonsdekning og nivået av smittebegrensende tiltak ved ankomst Norge, er alle faktorer som hver for seg påvirker risikoen for spredning av importsmitte i Norge, nye utbrudd og nye virusvarianter. Årsaken til reisen er ikke en slik faktor. All innreise vil medføre risiko for importsmitte, og risikoen øker med volumet av reisende. Mange ulike grep har vist seg å redusere risikoen for videre spredning.

Å avgjøre hvilke enkeltgrupper som skal innvilges unntak fra innreiserestriksjoner, eller tiltak i innreisekjeden, er i utgangspunktet ingen smittevernfaglig vurdering, men en politisk beslutning. Journalister som gruppe har ingen annen risiko for å importere smitte enn andre arbeidstakergrupper fra samme avreiseland. Karantenelettelser for journalister ble vurdert av FHI og Hdir i oppdrag 307. Oppdragsbesvarelsen ble avgrenset til vurdering av utenlandske journalister som reiste inn til Norge. Nå er det presisert at oppdraget dreier seg både om gruppen utenlandske journalister og norske journalister som returnerer til Norge etter oppdrag i utlandet.

Prinsipielt mener FHI at det bør innvilges færrest mulig unntak fra tiltakskjeden ved innreise, fordi det kompliserer arbeidet på grensen, og fordi det er mange grupper som p.t ønsker adgang til riket. Hvis det skal innvilges unntak, bør unntakene utformes så likt som mulig for å sikre at regelverket rundt tiltak og unntak ikke blir unødig komplisert å forvalte. Det vil påvirke både forståelsen og etterlevelsen av tiltakene.

Hvis unntak fra innreisekarantene anses nødvendig for journalister, anbefaler FHI å begrense unntaket, slik at volumet av innreisende med unntak holdes lavt. Dette kan gjøres ved å begrense

unntaket til å gjelde akutte behov for journalistisk dekning av saker (“current news”) direkte etter ankomst til landet. I oppdrag 307 var dette eksemplifisert med jordskredet i Gjerdrum. Dette vil antagelig i praksis innebære at norske journalister som returnerer fra utenlandsoppdrag ikke unntas, og heller ikke utenlandske journalister på planlagte reportasjeoppdrag.

Dersom det besluttes å gi karantenelettelse for journalister (eller andre grupper) bør hovedregelen være at det stilles krav om test på grensen, karantene frem til negativ PCR tatt tidligst etter 3 døgn og at krav om test etter 7 døgn opprettholdes. Hvorvidt fritidskarantene i karantenetida beholdes eller ikke, må avstemmes med andre unntak for enkeltgrupper (jf oppdrag 438). I tilfeller der det ikke er tid til å avvente prøvesvar fra døgn 3, kan en antigen hurtigtest tatt samme dag som arbeidet utføres, være smittevernmessig forsvarlig, selv om testen er mindre sensitiv enn PCR. Som for alle andre, bør ingen gå på jobb eller ha nærkontakt med andre hvis de har symptomer, og positive tilfeller må isoleres.

De generelle rådene og krav som gjelder for befolkningen bør følges. Også kravene til de som er i karantene bør etterleves så langt det er mulig, dvs unngå nærkontakt med andre mennesker, unngå offentlig transport, og unngå å oppsøke steder der andre mennesker oppholder seg, eksempelvis butikker og restauranter, når det ikke er spesifikt nødvendig for oppdraget som utføres.

Vurdering av sosiale konsekvenser

Karantene kan oppleves som et inngripende tiltak for den enkelte.

Merknad

FHI ber om at vurderingen i sin helhet, inklusiv grafisk utforming, legges ved i det endelige svaret til HOD.